

Diákok térérzékelése és mentális térképe – Vizsgálat egy győri technikumban

Students' spatial perception and mental map – Examination at a technical college in the Hungarian city of Győr

---

Absztrakt

A tanulmány témája középiskolás diákok térérzékelésének a vizsgálata. A kutatás célja, hogy képet kapjunk egy győri középiskola diákjainak a térérzékeléséről, mentális térképéről, a városi tér vonatkozásában. A kutatás egy korábban megkezdett neveltségi szint mérés folytatásaként fogalmazódott meg az innovatív szemléletű iskola mindennapi értékteremtő nevelőmunkájának további fejlesztése érdekében. A pedagógiai hozzáadott érték vizsgálata aktuális, a családok feladatainak nagyobb részben való átvállalása a mai kor egyik kihívása, már a középiskolás korosztályban is. Az elmúlt évek nehézségei világítottak rá erre. A mentális térkép a rajzoló térrel kapcsolatos tudására, véleményére, érzékelésére kíváncsi. A 2021/22-es tanévben elvégzett kutatás során egy térképes feladatot kaptak egy győri technikum két (egy 9. és egy 12.) osztályának diákjai. Mindennek alapján képet kaphatunk arról, hogy mennyire ismerik iskolájuk, megyeszékhelyük belvárosát, milyen gyakran fordulnak meg ott, melyek a számukra legfontosabb helyek, utak, csomópontok, tereptárgyak. A kutatás eredménye hosszabb távon azt igazolhatja, hogy az iskola pedagógiai hozzáadott érték tekintetében tudott-e tenni a fiatalok lakóhely, munkahely, iskolaváros „értékként” való megfogalmazásában. Továbbá azt is alátámaszthatja, hogy a mentális térkép minősége összefüggésben van az életkorral, a lakóhellyel és azt más tényezők is befolyásolhatják (pl. kulturális ismeretek, általános értelmesség).

Kulcsszavak: tér, térérzékelés, mentális térkép, középiskolás diákok

Abstract

The paper is examining the spatial perception of secondary school students. The aim of the research is to get information about the spatial perception and mental map of students in a secondary school in Győr, Hungary, in relation to urban space. The research was conceived as a continuation of a previously initiated measurement of the educational level in order to further develop the everyday value-creating educational work of the school with an innovative approach. The study of educational added value is a current one, and the greater assumption of family responsibilities is one of the challenges of our time, even at secondary school age. The difficulties of recent years have highlighted this. The mental map asks about the knowledge, opinions and perceptions of the drawing space. In this research, conducted in 2021/2022 school year, a map task was given to students in two classes (one 9th and one 12th) of a secondary school. This gives us an idea of how familiar students are with the city centre of their school or county, how often they visit it, which are the most important places, roads, junctions and landmarks for them. In the longer term, the

results of this research could confirm whether the school has been able to add educational value in terms of young people's perception of their place of residence, workplace and school town as a "value". Furthermore, the results of this research can underpin, that although the quality of the mental map is related to age and place of residence, it may also be influenced by other factors (e.g. cultural knowledge, general intelligence).

Keywords: space, spatial perception, mental map, high school students

BEVEZETÉS

A tanulmány témája egy győri középiskola, a Győri SZC Pattantyús-Ábrahám Géza Technikum diákjainak a térérzékelésének, térértelmezésének a mérése. A kutatás célja annak feltérképezése volt, hogy mit ismernek, tudnak, használnak a megkérdezett tanulók a győri belváros tereivel kapcsolatban. Ennek vizsgálata azért fontos, mert – tekintsük a teret akár az ember által létrehozott produktumnak vagy sem, – fontos megvizsgálni, mit érzékelünk abból. Mindebből következtetéseket tudunk levonni a diákok neveltségi szintjére, a nevelőmunka hatékonyságára, a pedagógiai hozzáadott értékre vonatkozóan.

A kutatás a neveltségi szintmérés egy eleme, amellyel a nevelőmunka hatékonyságát, eredményességét lehet mérni. A neveltségi szint mérése az alábbi területekre terjed ki: szocializáció, közösségi aktivitás, karitativitás, értékek védelme, fegyelmeltség, művelődéshez való viszony, esztétikai tevékenységek, egészséges életmód (Bognár, 2012). A pedagógiai hozzáadott érték pedig azt jelenti, hogy az iskola egy adott időtartam alatt mit (mennyit) ad hozzá a tanulók tudásához valamely jól definiált területen (Csapó, 2002). Vagyis, hogy milyen szinten hat az iskola, hatnak az iskolai oktatók, a kortársak a gyerekek neveltségi szintjére, milyen mértékben tudják befolyásolni az otthoni hatást. Az intézmény neveltségi szint mérési tervének része a pedagógiai hozzáadott érték vizsgálata. Az iskolai neveltségi szint mérés egyik új eleme a tanulmányban bemutatott, a mentális tér érzékelésére vonatkozó vizsgálat. A mentális tér érzékelésének képi kifejezése, a háttér adatok összegyűjtése, a rajzok készítése közben a beszélgetés során kapható további információk összegyűjtése tájékoztatást adhat az iskolának a diákok szocializációja, közösségi aktivitása és a művelődéshez való viszonya tekintetében.

A Győri SZC Pattantyús-Ábrahám Géza Technikumban (PÁGISZ) névadójuk, Pattantyús-Ábrahám Géza elveit követve nevelnek, tanítanak. Fontosnak tartják – a szakmai oktatás mellett – kultúrára, a sport- és zeneszeretetre nevelést is. Érték számukra, hogy „családként” éljék meg mindennapjaikat, ismerjék meg lakókörnyezetüket. A tanulóknak szeretnék megtanítani, hogyan tudják kihasználni a városban rejlő lehetőségeket, hogyan tudják hasznosan eltölteni szabadidejüket. A vizsgált győri iskolában nevelési célkitűzés az is, hogy a tanulók értékrendjét formálják, így akarva akaratlanul is alakítják térérzékelésüket is.

A tanulmány alapjául szolgáló, a 2021/22-es tanévben elvégzett kutatás célja az volt, hogy választ kapjunk az alábbi kérdésekre: Mennyire ismerik iskolájuk, egyben megyeszékhelyük belvárosát a kutatásba bevont hallgatók? Milyen gyakran fordulnak meg ott? Melyek a legfontosabb helyek, épületek, tereptárgyak számukra? Mindebből képet

kapunk a szabadidejük eltöltésében számukra fontos helyekről, a városi terek ismeretéről, a város kultúrájának a fontosságáról, a városban rejlő lehetőségek hasznosításáról. Így visszajelzést kapunk a diákok közösségi aktivitásáról, szocializációjáról és a művelődéshez való viszonyáról, melyek a neveltségi szint mérés területei.

A kutatás során alkalmazott módszer során a kutatásba bevont 9. és 12. osztályos diákoknak le kellett rajzolniuk a belvárost, megjelölve benne a számukra jelentős helyeket, tárgyakat. A kiválasztott két osztályt életkori sajátosságaik különbözősége miatt is szükséges elhatárolni (egy kezdő és egy végzős osztály). A tanulmány az elméleti alapokkal kezdődik: a tér fogalmának, értelmezésének, a mentális térképezés háttérének áttekintésével. Ezt követően kerül sor a módszertan és a minta, majd az eredmények bemutatására.

1. A TÉR ÉRTELMEZÉSE ÉS A MENTÁLIS TÉRKÉP

A tér szerepe, a tér fogalma, a tér érzékelése a történelem során sokszor változott. Erdősi Ferenc a térértelmezés néhány problémájáról írt cikkében a térértelmezésben jeles magyar kutatók közül kiemelten Benedek és Faragó irányzatait említi. Faragó „a teret nem tekinti fizikai valóságélemnek, hanem az ember által létrehozott produktumnak.” (Erdősi, 2014, 21) „Mi emberek teremtjük meg saját világunkat, hozzuk létre az általunk használt teret... minden tér társadalmi produktum... mindenfajta tér mesterséges képződmény, emberi konstrukció.” (Faragó, 2018, 22) „A tér azért különbözik a semmitől, abban az értelemben bír léttel, hogy köze van más létezőkhöz, hozzátartozik mások létéhez, azok nélkül nem jelenne meg létezőként, nem valami lenne, hanem semmi. Tehát alapkoncepciómban a tér önmagában nem létező, de hozzátartozik az életvilág működési módjához, megnyilvánul az együtt létezés struktúrájában (elrendeződés, a létezők struktúrája), és a megismerés egyik szemléleti módja is.” (Faragó, 2018, 370) Erdősi (2014, 5) szerint azonban „elfogadhatatlan a tér dualitásának tagadása, mely szerint a tér csupán emberi konstrukció.” Benedek Józsefet pedig a téma egyik legfelkészültebb kutatójának tartja, aki 2002-es cikkében „nem csupán a térfogalom történelmi változásait követte nyomon, hanem a földrajz előtti térkonceptiók ideológiai és elméleti alapjainak közös és egyedi vonásait éppen úgy részletesen bemutatta, ahogyan a kialakuló és egymást követő (részben kiszorító) földrajzi iskolákat is hitelesen értékelte.” (Benedek, 2002 – idézi Erdősi, 2014, 10)

A tér fogalmát nehéz egységes fogalmi keretben kezelni, hiszen eltérhet, hogy ki, mire, milyen keretek közt értelmezi. Reisinger (2021, 39) szerint a tér azon „elemek összessége, melyek egyéni, társadalmi, gazdasági életünket, folyamatainkat meghatározzák, keretbe foglalják, melyek kiterjedése attól függ, hogy egyéni és közösségi folyamataink milyen tág keretek között értelmezhetők.”

Berki Márton (2015) tanulmányában bemutatja Henri Lefebvre (1996) és Edward Soja (1996) koncepcióját – a térbeliség trialektikáját –, amely szerint a térbeliség három szemléleti módját különböztethetjük meg. A tér, ahogy azt érzékeljük, a tér, ahogy arról gondolkodunk, illetve a tér, ahogy azt megéljük, használjuk. Fontos megemlítenünk, hogy Lefebvre dinamikus kategóriákban gondolkodott, olyan cselekvésmódokról ír, mely alapján érzékelni, elgondolni és megélni a tudjuk teret. A tér érzékelésekor a teljes

kép érdekében mindhárom elemre szükség van, vagyis a vizsgálódások alkalmával fontos leszögezni, melyik elemre helyezi a kutató a hangsúlyt.

Lynch a városnak, mint képnek az olvashatóságát vizsgálta. A város lakóinak szemzögéből a felülnézeti kép azt ábrázolja, hogyan éli meg, éli át városát az ott élő ember. Lynch szerint, úgy kell felfogni a várost, ahogy azt lakói látják. A biztonságérzetet is megadhatja az „olvashatóság” (Majzik, 2007).

A térképek fontos információhordozók, információkat tartalmazhatnak pl. az úthálózatról, a vízkészletről, a népességről, stb. A vizsgálat szempontjából most azok a térképek fontosak, melyeket nem mindenki ismer a hétköznapiakban, az ún. mentális vagy kognitív térképek. Az emberekben élő térképekről van szó, és az jelenik meg rajtuk, ami a számukra fontos, lényeges térbeli emlékekről marad meg. Vagyis ez a térkép a tér ábrázolása a rajzoló, adatközlő szemével. Sok tudományág foglalkozik a mentális térkép témával, több más mellett a pszichológia és a földrajz is (Palanca, 2006). A kognitív és mentális térképek sokszor egymás szinonimájaként szerepelnek, azonban két fogalom között van különbség. „A kognitív térképezés a személyben lejátszódó pszichológiai folyamat, amely a külvilágtól az egyén felé irányul és egyértelműen egy raktározó műveletként írható le. A mentális térképezés természetesen a kognitív térképezésen alapul, hiszen annak „előhívását” jelenti. A klasszikus mentális térkép a rajzoló térrel kapcsolatos tudására, véleményére kíváncsi.” (Tóth, 2019, 72) A mindennapi térhasználat alapján, vagyis az objektív tér ismerete mellett a szubjektív érzékelésük – érzéseik és a korábbi tapasztalataik – alapján rajzolják meg a képet a tanulók.

Az emberek ugyanazon térből sok esetben mást érzékelnek, vagy másképp értelmezik, amit érzékelnek. Vannak olyan tereptárgyak, térelemek, melyek az egyik ember számára érdekesek, míg mások számára észrevétlenek maradnak. Ennek oka nem az érzékszervekben keresendő, hanem a különböző értékrendben. Az érdekelletétek, az értékrendbeli eltérések alapján a tárgyakat máshogy írják le az emberek, hiszen a hozzájuk kapcsolódó tudás, a korábbi ismeretek, esetlegesen a korábbi tapasztalatok, a családi tradíciók, a tanultak különböznek. Vagyis mindenki számára más fontos egy adott térben, térből.

„Az észlelési tér magában foglal minden olyan elemet, amit egy személy egy településhez vagy településrészhez tartozónak érez. Hasznos információ lesz a kutató számára, mit hagy ki a megkérdezett. Fontos, hogy hol húzódnak meg azok a láthatatlan határvonalak, amelyek a tér egyes szeleteit körülhatárolják, illetve az észlelt teret a környezetétől elválasztják.” (Mag, 2014, 73) A tér észlelése attól is függ, hogy az ember a valóságban a fizikai tér mekkora részét képes bejárni. Különbséget mutathat a gyalogos és gépkocsival közlekedők eltérő tapasztalata. Az aktivitási tér az, amit a mindennapi életben használ az egyén, pl. munkavégzésre, szabadidőben, egyénileg, csoportosan.

Lynch (1960 – hivatkozva Mag, 2014) ötféle lehetséges térre vonatkozó adattípust jelölt meg. Ezek: a mentális terek neve és kiterjedése, törésvonalak és határok, tájékozódási pontok, útvonalak, csomópontok. A megalkotott mentális térképek jól mutatják az egyén számára fontos helyeket a városban, vagyis a városról a városlakók fejében kialakult véleményeket (Mag, 2014).

„Már a behaviorista geográfia első művei (Lynch 1960) abból a feltevésből indultak ki, hogy az emberek térbeli viselkedését nem a tér objektív szerkezete, hanem annak az észle-

lés során keletkezett szubjektív képzete határozza meg. Nem aszerint cselekszünk tehát, amilyen a tér a maga valóságában, hanem amilyennek látjuk. A behaviorista „forradalom” (Cséfalvay, 1990) ráirányította a geográfusok figyelmét azoknak a „fejünkben élő” képzeteknek a vizsgálatára, amelyek valójában meghatározzák az egyes emberek, illetve társadalmi csoportok térbeli cselekedeteit. Az ilyen jellegű kutatások egyik leggyakrabban használt módszere a mentális térképek vizsgálata, amely a valós környezet szubjektív tudati leképeződésének folyamatáról nyújt más eszközökkel fel nem deríthető információkat. A vizsgálat kulcsproblémája: a tudati képződmények „előhívása” a fejből alapvetően módszertani jellegű. Megoldására ez idáig két, egymástól eltérő eljárás terjedt el, az egyik az ún. „rajzos módszer”. (Kiss–Bajmócy, 1996, 55) Ezt alkalmazza ez a mentális térkép vizsgálat is.

A mentális térképek többségét városokról, városrészekről rajzoltatják. A kutatás céljának megfelelő utasításokkal látják el a résztvevőket. A legnehezebb feladat a rajzok értékelése, ezt megkönnyítheti, ha kódolható, mérhető a berajzolt elem vagy annak száma (Kiss, 2005).

Az iskolai mentális térképezés alkalmas lehet arra, hogy a diákok kifejezzék véleményüket a környezetükről nézőpontjuk, világlátásuk alapján, továbbá megfogalmazzák az egyes térelemek fontosságát, azokhoz való kötődésüket. A lokalitáshoz való viszonyukat is kifejezhetik mentális térkép rajzolásával. Emellett fontos, hogy „a szociofizikai értelemben vett mentális térképnek kettős funkciója van: egyrészt a tényleges, konkrét környezeti tájékozódás bázisa, másrészt a világban való eligazodás, az én és a csoport társadalmi térben történő elhelyezését, a személyes, a csoport- és a kulturális identitásnak is az alapja.” (Dúll, 2021, 733)

„Minden embernek, így minden fiatalnak is joga van saját módon értelmezni és megélni környezetét, formálni térbeli identitását, felépíteni és megélni saját „térvilágát”. (Hardi, 2015, 19)

A mentális térképeken a kutatásban részt vevő diákok a térbeli környezetre vonatkozó tudásukat, ismereteiket, személyes tapasztalataikat, tér, idő dimenzióban helyezik el. A hétköznapi élet teréről mesélnek, azok fontosak, amiket használnak. A térképek jellegzetességeit befolyásolja az életkor is. Megfigyelhető a személyes megítélés a mentális térképeken, pl. az otthonhoz a használt útvonalakhoz való kötődés. „A gyermek- és kamaszkori fontos, autonóm módon használt külső terek a szociofizikai önállóság kezdetének kitüntetett színterei.” (Dúll et al., 2018, 87)

2. MENTÁLIS TÉRKÉP-VIZSGÁLAT

A PÁGISZ-os diákok véleményét az iskola tanárai szeretnék pozitív irányba befolyásolni a városukról. A névadó, Pattantyús-Ábrahám Géza értékrendjét követve fontos az iskola közösségének az értékkövetítés, ahogy a rend szeretetére nevelés és a családi légkör kialakítása is. Szeretnék, ha a diákok megismernék szűk környezetük, az iskola környéke mellett a városukat is. Az irányított, szabályozott sokféle értéket bemutató programok ehhez kiváló eszközt szolgáltatnak. Az iskolába érkező diákok nagy többségének a jövőbeli élettere, munkahelye, a nem győrieknek esetleg lakóhelye lesz

Győr. Így minden évben kötelező a városban időt tölteni a legkülönbözőbb formákban: városnézésen, idegenvezetővel, játékosan (pl. a kísérő tanárok által összeállított tesztek, kincskereső játék segítségével), célirányosan, programokon való részvétellel (például színház, múzeum, könyvtárlátogatás). Szeretnék, ha birtokba vennék a belvárost, mint teret, ha megismernék a legfontosabb utakat, épületeket, szobrokat, köztéri alkotásokat.

A programok során az 1. ábrán látható belvárosi részt mutatták be, ismertették meg a tanulókkal, azzal a céllal, hogy megismerjék iskolájuk székhelyének nevezetességeit, kulturális örökségét, építményekben, terekben megjelenő értékeit.

1. ábra: Győr belvárosának térképe

Figure 1 Map of Győr's downtown

Forrás: google maps

2.1. MÓDSZERTAN ÉS A MINTA

Az iskolába a vizsgálat idején 607 nappali tagozatos és 41 felnőtt diák járt. A diákok - 4 fő kivételével - fiúk, mely a képzési kínálatnak köszönhető, hiszen villamosipari technikumról van szó. A vizsgálat során egy 9. évfolyamos (27 fő), vagyis az iskolába pár hónapja beiratkozott és egy 12. évfolyamos (24 fő) vagyis az idei évben (2022) érettségiző osztály tanulóit kértük meg, hogy rajzolják le Győr belvárosát, jelölve a legfontosabb utakat, csomópontokat, tereptárgyakat. Az anonimitás biztosítása, ugyanakkor fontos adatok megadása érdekében életkorukat és lakóhelyüket két számmal (születési évük és lakóhelyük irányítószáma) jelezték. A 9. évfolyamosok is voltak már egyszer, a tanév elején városnézésen, a 12. évfolyamos diákok pedig már többször is.

Az iskola az oda járó diákok többségének második otthona, hiszen a hétköznapiakon aktív idejük legnagyobb részét ott töltik, így a városhoz való kötődés az intézmény által képviselt értékekkel összhangban fontos a nevelő közösség számára. A Győrben megjelenő szellemi és kulturális értékek a pedagógiai munka során is megjelennek (pl. az érettségi vizsgán helytörténet, kortárs művészet témakörökben), így az iskola oktatói erre külön hangsúlyt fektetnek. A diákok a tanév elején és végén minden évfolyamon

játékos, tudományos, szakmai, tematikus szervezett városlátogatáson vesznek részt. Így merült fel a belépő és kilépő évfolyamok ciklikusan ismétlődő vizsgálata, annak érdekében, hogy képet kapjunk arról, hogy a tanulók neveltségi szintje hogyan alakul a kultúraközvetítés hatására. E kutatás első lépését írja le ezen tanulmány.

Mindkét csoport esetében feltételezhető volt, hogy a diákok alapvetően tájékozottak és a győri Városháza környékén sok mindent tényszerűen ismernek és azt a helyén tudják jelölni és meg tudják nevezni. Az egyik előfeltételezés az volt, hogy az érettségi évében lévő diákok alaposabb, teljesebb képet fognak tudni adni a városról, nagyobb teret rendelve a belvárosi fogalomhoz, több utat, tereptárgyat megnevezve, mint a 9. évfolyamosok. A másik előfeltételezés szerint a vidékről naponta bejáró diákok jobban ismerik a belvárost, mint a városlakók, mert a bejárók a belvárosban levő vidéki autóbusz pályaudvarhoz és a vasútállomáshoz közlekedve több időt töltenek el „kötelező” várakozással naponta.

A tanulók születési év szerinti megoszlását az 1. táblázat mutatja be. A diákok nagyobb részének lakóhelye mindkét vizsgált évfolyam esetén nem Győrben található (2. táblázat).

1. táblázat: A vizsgálatban részt vett diákok száma születési évük szerint

Table 1 Number of the students participated in the research based on their birth year

Születési év	9. osztály	12. osztály
2007	8	
2006	16	
2005	3	
2004		3
2003		19
2002		2

Forrás: Saját szerkesztés saját kutatás alapján

2. táblázat: A vizsgálatban részt vett diákok száma lakóhelyük szerint

Table 2 Number of the students participated in the research based on their place of residence

Lakóhely	9. osztály	12. osztály
Győr	10	7
Vidék	17	17

Forrás: Saját szerkesztés saját kutatás alapján

2.2. EREDMÉNYEK

A tanulók a térképet tanóra keretében készítették el, melynek során azt is megkérdezték tőlük, hogy milyen gyakran járnak a városközpontban és milyen céllal. A bejáró tanulók – elmondásuk alapján – a hazaindulásig a belvárosban töltik el az időt barátaikkal,

így minden hétköznap maximum 1 órát tartózkodnak ott. A Győrben élők csak célzottan, valamilyen program, pl. vásárlás, színház, barátokkal való találkozás miatt mennek a belvárosba, többnyire tanítás nélküli napokon. A vizsgálatban részt vevő tanulók közül senki sem a belvárosban lakik.

A tanulók életkortól és lakóhelytől függetlenül belvárosként a győri Városháza környékét ábrázolták rajzaikban. A térelemek közül többet név szerint ismertek, viszont nagyon sokat csak funkciójuk alapján, így jelenhet meg a 3. táblázatban a ház, „kajálda”, étterem, fa, zebra, szökőkút, szobor, hotel, iroda elnevezés. A különböző célcsoportok, különböző igényeit jelzi a 12. évfolyamon már megjelenő új kategória, az italozó hely, mely bár elnevezéssel és konkrét hely megnevezéssel is látható öt diáknál. A legjellemzőbben előforduló, megemlített térelemeket a 3. táblázat mutatja be.

3. táblázat: A diákok által említett 20 leggyakoribb térelem

Table 3 The most often mentioned space elements

	9. osztály	12. osztály	Összesen	ebből nem győri 9. osztályos	ebből nem győri 12. osztályos
Városháza	24	15	39	17	11
Szökőkút	22	10	32	14	7
Baross út	16	15	31	9	11
Házak	13	15	28	6	11
Vasútállomás	14	10	24	9	7
Buszmegálló	16	7	23	9	7
Szent István út	9	13	22	8	10
„Kajálda”, étterem	10	12	22	6	8
Baross híd	9	12	21	8	9
Buszvégállomás	11	8	19	6	6
Zebrák	9	9	18	7	8
Szobor	5	10	15	2	6
Fák	6	8	14	2	7
Dunakapu tér	4	8	12	4	6
Színház	4	7	11	1	5
Széchenyi tér	3	7	10	1	2
Iroda	4	6	10	1	5
Hotel	4	4	8	2	2
Révai utca	4	3	7	2	1
Italozó hely	0	5	0	0	3

Forrás: Saját szerkesztés saját kutatás alapján
Félkövérrel kiemelve a nem győri diákok választása.

A legtöbben, összesen 39 fő jelölte a Városházát, 9. évfolyamon 24 tanuló, 12. osztályban 15 fő. Az összes megkérdezett diák közül a Városházát fontosnak tartók száma a legnagyobb. Második legnépszerűbb választás a szökőkút: a Városházával szemben lévő színes, zenélő szökőkutat 32 tanuló rajzolta a térképére. Harmadik legnépszerűbb választásként a Baross út jelenik meg 31 jelöléssel. A tanulók elmondása alapján a Városháza, a szökőkút és a sétáló utca a fiatalok legnépszerűbb találkozási helyei.

A városi és vidéki diákok térelem megnevezéseit nézve azt láthatjuk, hogy a 9. évfolyamosok közül a nem győriek nevezték meg többször az adott térelemet, de a 20-ból 7 esetben (házak, szobor, fák, színház, Széchenyi tér, iroda, Révai utca) a városi diákok nevezték meg többször e térelemeket. A 12. évfolyamosok közül is a vidékiek nevezték meg többször az adott térelemet (félkörrel kiemelve a 3. táblázatban), és a 20-ból csak 3 esetben (színház, Széchenyi tér, Révai utca) nevezték meg a városi diákok többször e térelemeket.

Az utak megnevezései közül a legtöbbször előfordul a Baross út, mely Győr belvárosának sétálóutcája és egyben a belváros jelképe is. A tanulók többsége azt az információt társította mellé, – többen felirattal jelezték is –, hogy sétáló utca. Talán azért is fontos, mert gyalog és kerékpárral lehet ott közlekedni. A tanulók mindkét csoportja érintett a jogosítványszerzésben. Az iskolában nagyon népszerű, hogy 9. évfolyamon motor, majd amint az életkori határt eléri a diákok, gépjárművezetésből is vizsgáznak és jogosítványt szereznek. A térbeli tájékozódás, a közlekedés iránti érdeklődés a nem gyalogos mozgásforma megjelenésével lesz érdekesebb téma a diákok körében. Az ismert utcák, csomópontok mellett a kulturális létesítmények neve is megjelenik néhány esetben. A színház mellett bábszínház, múzeum, templom elnevezésekkel, pontos helyükön jelölik a belvárosi épületeket.

Érdekes látni, hogy a 9. évfolyamos tanulók közül csak egy diák vezetett meg konkrét szobrot, a Csónakos szobrot a Baross úton. A 12. osztályban 7 tanuló ismert, nevesített, ábrázolt köztéri alkotásokat, így pl. a Szódásszifont, a „Tükröt”, a Frigyládát. Ugyanez a jelenség figyelhető meg a boltok, éttermek és egyéb térelemek neveinél. A 9. évfolyamon McDonalds, Arrabona, KFC, Árkád, Háda, börtön, Kormányablak, pénzváltó, Turisztikai Iroda, Iparkamara, Megyeháza, érmekiadó automata és virágágyás szerepel. A 12. évfolyamon már ennél bővebb a megnevezések köre, az említetteken túl megjelentek: Fecske, Transit Bt, Gyros, delikát, Lachmann, Sörpatika, Kis bohém, Győr bike, Dönerező, Mandala teaház, Kebabház, Püspökvár, Széchenyi István Egyetem, rakpart, Duna, Rába, folyó, stég, paplak, nyelvstúdió, WC, pékség, NAV, GYAC, babamúzeum, régi vízmű. Többen jelölték az utak, kereszteződések, épületek mellett a zebrákat, a parkolókat, a kerékpárutakat, a menetirányokat, és az egyirányú utcákat is. A rajzoló elmondása alapján jelezheti ez a műszaki irányultságukat, gyakorlatiasságukat, valamint a tér tényleges gyakorlati használatát is.

Az egyik 12. évfolyamos diák azt írta lapjára, hogy „hazaút”. A megjegyzés jelentheti azt, hogy érték az otthon. Egy másik 12. évfolyamos a Radó-szigetet Kacaj-szigetként említette. Ennek magyarázata lehet, hogy a gyermeknap programok, a Győrköc fesztivál helyszínéként vált ismertté számára a hely.

A (kortárs) mentális térkép a ma érvényesnek tekintett városrészeket és azok karaktereit tükrözi, amelyek részben a tradíció (történelmi városrészek), részben pedig

a mai hétköznapi élet tapasztalatain alapulnak. Érdekes e tekintetben Letenyei László Egerben készített mentális térképe (Letenyei, 2002). A tanulók elmondása a Letenyei által leírtakat igazolja, hiszen a tereptárgyak, a megemlített épületek jellege vagy a diákok azokhoz társított tapasztalata többször is megjelenik az elnevezésekben, említésekben pl. kajáldea vagy a ruházati boltok márkával való nevesítése.

Dúll és társai (2018) építész és laikus hallgatók körében végzett vizsgálatához hasonlóan életkor szerinti különbségek, az emlékek, élmények felidézése, az otthonhoz vagy éppen a gyakran használt közlekedési utakhoz való „kötődés”, annak felidézése megjelent e vizsgálatban is.

2.3. KÖVETKEZTETÉSEK

Megállapítottuk, hogy a két előfeltételezés részben igaznak bizonyult.

E1: A 12. évfolyamosok alaposabb, teljesebb képet fognak tudni adni a városról, nagyobb teret rendelve a belvárosi fogalomhoz, több tereptárgyat megnevezve, mint a fiatalabbak.

E2: A bejáró diákok és a győriek térérzékelése között van megfigyelhető eltérés.

A vizsgálat során kapott eredmények felhasználása a nevelő munka terén az előre lépéshez, az éves feladatok megfogalmazásához szükséges. Az iskola pedagógiai hozzáadott érték vizsgálatához – mely az iskola munkarendjét szabályozó munkatervben stratégiai feladatként nevesített –, fontos lehet a tanulók szociális hátterének megismerése, az iskolában megszerzett, felhasznált tudás mérése mellett a névadó által képviselt értékeknek való megfelelés is, így a lakókörnyezet ismerete. A diákokkal való beszélgetés, egy új, nem a képzési profilba tartozó szakmai kérdés megvitatása új megismerési lehetőséget rejt magában. A kamaszok világlképét, értékrendjét, a véleményüket, adott esetben az értékítéleteiket feltárni több féle nézőpontból érdekes feladat.

A két csoport rajzai között az előzetes feltételezés, miszerint az a 12. évfolyamosok, részletesebb, alaposabb, sok ismert, megnevezett úttal, tereptárggyal rendelkező képet alkotnak meg, részben igaznak bizonyult. Nem egyértelműen az életkornak és lakóhelynek köszönhető a térbeli ábrázolás és a tér tárgyaihoz társított, dokumentált ismeret. Az egyéni tudás, az eltérő értékrend, a neveltségi szint meghatározza a térbeli ábrázolás módját, tartalmát, minőségét is. A másik előfeltételezés, miszerint a vidékről naponta bejáró diákok több időt töltenek a belvárosban, így ők ismerik jobban azt, részben bizonyult igaznak. A nem győri diákok a vidékre való közlekedés időbeli korlátai miatt várakozással töltik aktív idejük egy részét a belvárosban. A vidéki buszpályaudvar és a vasútállomás a belvároshoz közel található, a diákok a közelükben várakoznak a délutáni hazaindulásig, ezért feltételeztük, hogy jobban ismerik a belvárost. A leggyakrabban említett térelemek számát vizsgálva láthatjuk, hogy a nem győri diákok választása van túlsúlyban az első tíz térelem esetében. A második tíz térelemnél ez az összefüggés nem minden esetben állapítható meg.

Összességében megállapítható, hogy a diákok több mindent ismernek, felismernek, és felidéztek, ábrázoltak a térképeiken. A mentális térkép, a tanulók által elkészített

rajzok nem csak tudásuk, helyismeretük, hanem kulturáltságuk, gondolkodásmódjuk leképezése is, ahogy szükségleteik, gondolataik, érzéseik kifejezése is.

3. ÖSSZEGZÉS

A tanulmány témája középiskolás diákok térérzékelésének, mentális térképének a vizsgálata volt. A tanulmány alapját adó vizsgálat célja annak feltérképezése volt, hogy a városismeretet fontosnak tartó és városismereti programokat szervező középiskola diákjai mennyire ismerik az iskolájuknak helyet adó városuk belvárosát, annak mely közterületei, épületei, tárgyai fontosak számukra. Mindezt megmutatja az a mentális térkép, amelyet emlékezetüket segítségül hívva készítették el.

Kutatási módszerünk volt egyrészt a tér értelmezésével, a térérzékeléssel és a mentális térkép fogalmával foglalkozó meghatározó hazai és nemzetközi szakirodalmak áttekintése. Másrészt primer kutatást végeztünk egy győri középiskola 9. és 12. évfolyamos osztály diákjai körében. A belvárosról emlékezetből készített térkép, amelynek elkészítését szempontok megadásával segítettünk, lehetőséget adott mentális térképük jellegzetességeinek, valamint az ábrázolásban az életkortól függő eltéréseknek a megfigyelésére.

A diákok a középiskolás éveik alatt az aktív idejük nagy részét a „munkahelyükön” vagyis az iskolában, így a városban töltik, ezért az intézmény tudás- és értékközvetítő tevékenysége mellett nem elhanyagolható a város érték- és kultúraközvetítő szerepe sem. Az oktatói közösségnek az is fontos a jövő generációjának nevelésekor, hogy a szabadidő hasznos eltöltésének lehetőségeit, valamint a városi programokat megismertessék tanítványaikkal. A direkt prevenciók tevékenység mellett fontos, talán hatásosabb ez a módszer.

A térérzékelés vizsgálatának eredményei azt mutatják, hogy az életkor (15 és 18 év) és a naponta bejárt tér befolyásolja a tér érzékelését és értékelését. Az idősebb diákok, valamint a bejáró diákok többnyire részletesebben és aprólékosabban, több térelemet megnevező térképet készítették. Azonban azt is láthatjuk, hogy más tényezők hatása is megmutatkozik a térábrázolásban, hiszen az előfeltételezésink csak részben bizonyultak igaznak. Az eredmények alátámasztják a behaviorista személetet, miszerint a térelemek eltérő érzékelésének oka és az egyének eltérő térbeli viselkedése nem az érzékszervekben keresendő, hanem a különböző értékrendben, az észlelés során keletkezett szubjektív képzetben. A mentális térképek vizsgálatának a módszere a valós környezetnek a vizsgálatban részt vevő diákokban élő szubjektív tudati leképeződésének folyamatáról nyújt más eszközökkel fel nem deríthető információkat.

A város megismerését célzó szervezett séta egyben az iskola által végzett nevelési szint mérésének a része. Az elkészített mentális térképek alkalmasak a készítője térrel kapcsolatos tudásának, véleményének, érzékelésének a megfigyelésére és egyben a pedagógiai hozzáadott értéknek a vizsgálatára is. A kutatás évenkénti ismétlésével, a szociális körülményekre vonatkozó háttérinformációk összegyűjtésével tovább bővíthető a hiánypótló kezdeményezés.

További kutatási terület lehet a kutatásban részt vevő diákok tanulmányi eredményének vizsgálata is: mutatható-e ki összefüggés a mentális térkép minősége és tartalma,

valamint a tanulmányi munka eredményessége között? A kutatás a diákok gondolatait, a mögöttes tartalmakat feltáró interjúkérdésekkel, illetve Győr belváros térképen ábrázolt, jelölt helyes/helytelen választásokkal kiegészíthető, tovább fejleszthető.

IRODALOMJEGYZÉK

- Benedek J. (2002) A földrajz térszemléletének hullámai. *Tér és Társadalom*, 2, 21–39.
- Berki M. (2015) A térbeliség trialektikája. *Tér és Társadalom*, 29, 2, 3–18. <https://doi.org/10.17649/TET.29.2.2658>
- Bognár M. M. (2012) A neveltségi szint és a szociális kompetenciák összefüggéseinek kérdései általánosan, valamint kollégiumban végzett felmérések alapján. *Módszertani Közlemények*, 3, 17. 14–22.
- Csapó B. (2002) Az osztályok közötti különbségek és a pedagógiai hozzáadott érték. In Csapó B. (szerk.): *Az iskolai műveltség*. Osiris Kiadó, Budapest. 269–299.
- Cséfalvay Z. (1990) *Térképek a fejünkben*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Dúll A. (2021) A környezetpszichológiától az emberkörnyezet tranzakció tudományig – áttekintés az elmúlt (majdnem) 30 évről. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 76, 3–4, 727–745. <https://doi.org/10.1556/0016.2021.00050>
- Dúll A.–Somogyi K.–Hülber A.–Brózik P.–Szabó J. (2018) A szociofizikai önállóság első színtere: Építészhallgatók és térlaikus egyetemi hallgatók mentális térképábrázolásainak összehasonlításai. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 73, 1, 83–110. <https://doi.org/10.1556/0016.2018.73.1.6>
- Erdősi F. (2014) A térértelmezés néhány problémája, szempontjainak sokfélesége. *Tér és Társadalom*, 28, 1, 5–24. <https://doi.org/10.17649/TET.28.1.2580>
- Faragó L. (2018) A tér semmi és minden. In Faragó L. (Szerk.): *Kortárs térelméletek kelet-közép-európai kontextusban*. Kézirat 155–159.
- Hardi T. (2015) (Szerk.) *Terek és tér-képzetek: Elképzelt és formalizált terek, régiók a Kárpát-medencében, Közép-Európában*. Fórum Kisebbségkutató Intézet; MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, Somorja-Győr.
- Kiss J. P. (2005) *A mentális térkép*. In Nemes Nagy J. (Szerk.): *Regionális elemzési módszerek*. Regionális Tudományi Tanulmányok, 11. sz. ELTE, Budapest. 96–98.
- Kiss J.–Bajmócy P. (1996) Egyetemi hallgatók mentális térképei Magyarországról. *Tér és Társadalom*, 2–3, 55–68.
- Lefebvre, H. (1996) *Writingsoncities*. Blackwell, Oxford.
- Letenyei L. (2002) Eger mentális térképe. Részletek a műből Szathmári Mihály szerkesztésében Hazai példák a mentális térképezés alkalmazására címmel. In Letenyei L. (Szerk.): *Településkutatás II*. TeTT Könyvek, Budapest. 632–639.
- Lynch, K. (1960) *The image of the city*. The M.I.T. Press.
- Mag V. (2014) A mentális tér sajátosságai, kihívásai és problémái. *Erdélyi Múzeum*, 3, 2–77.
- Majzik E. (2007) Kevin Lynch: A város szemléletének struktúrája (1960). In Gergely A.–Bali J. (Szerk.): *Város-képzetek*. Könyv Kiadó Kft., MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont ELTE BTK Néprajzi Intézet, Budapest. <http://www.elib.hu/08100/08152/08152.pdf> Letöltve: 2022. 05. 04.
- Palanca A. (2006) Sopron Megyei Jogú Város mentális térképe. In *I. Kheops Tudományos Konferencia „Kihívások és trendek a gazdaságban és a közszférában napjainkban” Tanulmánykötet*. Mór, 381–390. <https://ponacz-gyorgy-mark.weebly.com/uploads/1/2/0/6/12064579/tanulm%C3%81nyk%C3%96tet.pdf> Letöltve: 2023. 03. 21.

- Reisinger A. (2021) A tér szerepe a vállalatok működésében. *Tér-Gazdaság-Ember*, 9, 2, 37–49.
- Soja, E. (1996) *Third space. Journeys to Los Angeles and other real-and-imagined places*. Blackwell, Oxford.
- Tóth T. Zs. (2019) A szubjektív térérzékelés módszertana és felhasználásának lehetőségei a turizmus kutatásban. *Gazdaság és Társadalom* 12, 1, 67–82. <https://doi.org/10.21637/GT.2019.1.04>

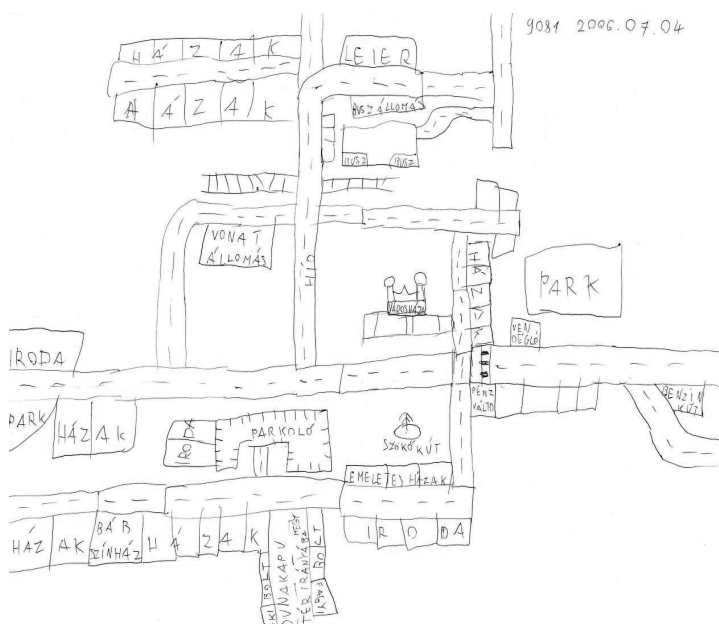
INTERNETES FORRÁS:

- <http://mentalmap.org>

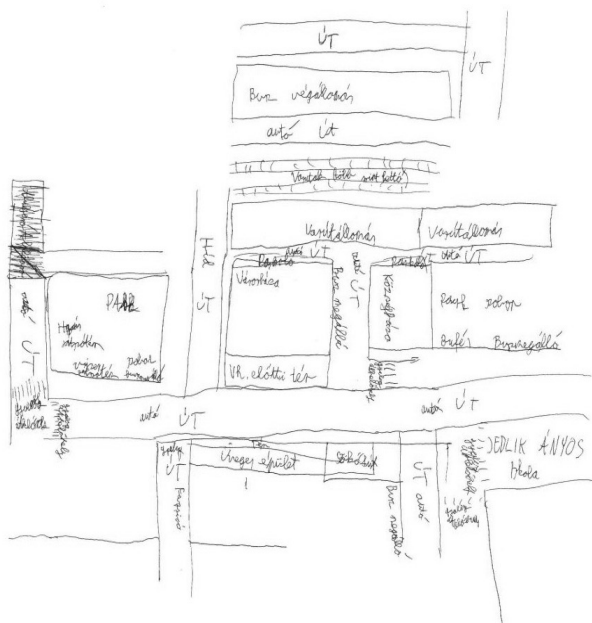
MELLÉKLETEK:

- melléklet: 9. évfolyamos nem győri diák Győr belvárosáról készített rajza
- melléklet: 9. évfolyamos győri diák Győr belvárosáról készített rajza
- melléklet: 12 évfolyamos győri diák Győr belvárosáról készített rajza
- melléklet: 12. évfolyamos nem győri diák Győr belvárosáról készített rajza
- melléklet: A tanulói térképeken használt elnevezések listája

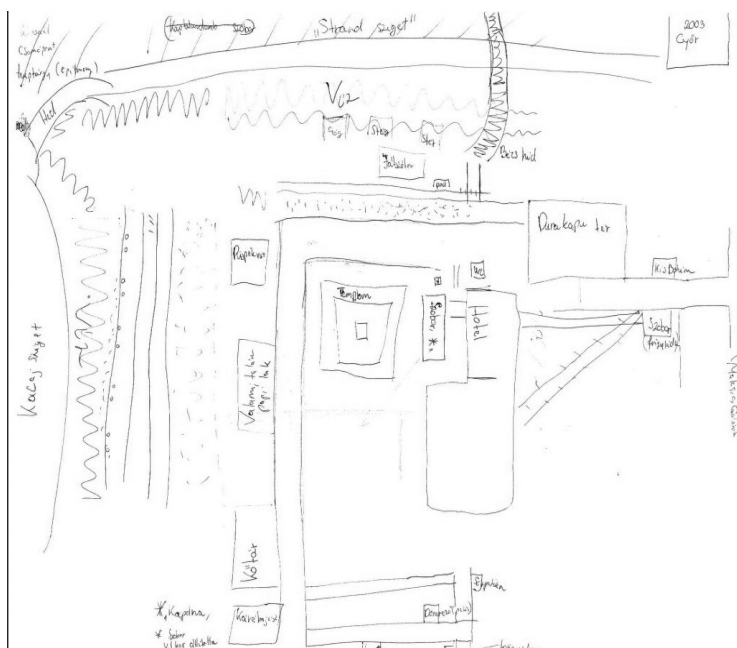
1. melléklet: 9. évfolyamos nem győri diák Győr belvárosáról készített rajza

2. melléklet: 9. évfolyamos győri diák Győr belvárosáról készített rajza

3. melléklet: 12. évfolyamos győri diák Győr belvárosáról készített rajza

4. melléklet: 12. évfolyamos nem győri diák Győr belvárosáról készített rajza

5. melléklet: A tanulói térképeken használt elnevezések listája

A térképeken szereplő elnevezések a következők: Szent István út, Baross út, Baross híd, Dunakapu tér, Széchenyi tér, Révai utca, Bisinger sétány, Czuczor Gergely utca, Bécsikapu tér, Sarkantyús köz, Kossuth híd, Király utca, Kacaj sziget, Püspökvár, SZE, Színház, Vaskakas bábszínház, Városháza, Kebabház, Mandala teaház, Jedlik, Deák, Posta, Gyógyszertár, Vasútállomás, Buszvégállomás, rakpart, Rábapart, Várfal, Püspök-erdő, folyó, házak, kajálda, étterem, bár, italozóhely, fák, zebrák, jelzőtáblák, zöldség, gyümölcs, kerékpár út, parkoló, híd, szökőkút, szobor, buszmegálló, kápolna, templom, kőtár, hotel, játszótér, bank, könyvtár, ágyúgolyó a falban, padok, iroda, útirányjelzés, Fecske, Transit Bt., Lachmann, Delikát, Gyros, KFC, „Nagy tükör”, parkoló autók, Sörpatika, Dönerező, Kis Bohim, Frigyláda, szobor - Villkorr állította, paplak, víz, stég, strand sziget, WC, virágágyások, ember, zászló, MC Donalds, Győr bike, kerékpár út, járda, lakások, iskola, nyelvstúdió, pékség, pénzváltó, „sétáló utca”, NAV, Iparkamara, Lukács és általános iskolák, Öveges, Széchenyi zeneiskola, Gyárvárosi iskola, Árkád, mentőállomás, Budai út, volt RÁBA, Lidl, Batthyány park, Tihanyi út, városrész jelölések (Adyváros, Sziget, Révfallu), Árpád, Bajcsy-Zs., Bisinger park, GYAC, Baross Gábor szobor, börtön, Gyros, Okmányiroda, mélygarázs, régi vízmű, babamúzeum, szódás szifon, Frigyláda, zeneiskola, Prohászka iskola, paplak, Honvéd liget, Révai, aluljáró, Kristály étterem, OTP, bolt típusok: ruha, dohány, fagyizó, Győr+, autók, hazaút, turisztikai iroda, megyeháza, Csónakos szobor, Teleki út, építkezés, park, érmeautomata, fagyizó, Arrabona, Honvéd liget, Háda, Jedlik híd, iskolák név nélkül.